

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2005

Radek Zach

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno

Agresivita a šikana mezi dětmi

Bakalářská práce

Vedoucí práce:
PhDr. Mgr. Ivo Svoboda

Vypracoval:
Radek Zach

Brno 2005

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně s použitím informačních zdrojů uvedených v příloženém seznamu.

Brno 10.9.2005

Radek Zach

.....

podpis

Děkuji panu PhDr. Mgr. Ivo Svobodovi za cenné rady, připomínky a metodickou pomoc při zpracování mé bakalářské práce.

O B S A H :

Úvod	1-2
1. Historický vývoj a postavení dítěte ve společnosti	3-5
1.1 Rodina a její vliv na dítě	5-6
1.2 Výchova jako primární prevence.....	6-7
1.3 Závěr.....	8
2. Co je šikana a co agrese	9-11
2.1 Stadia onemocnění skupiny šikanou.....	11-13
2.2 Rozdělení agrese.....	14-15
2.3 Zvláštnosti agresivity a šikany u dětí	15-16
2.4 Způsobené škody	16
2.4.1 Škody na nemocné skupině.....	16-17
2.4.2 Škody na oběti	17-18
2.5 Závěr.....	18-19
3. Jak zvládat agresivitu	20-21
3.1 Proč se někdo stává agresorem a někdo obětí	21-23
3.2 Možnosti ochrany před šikanou a agresivitou	23-24
3.3 Tresty a trestní odpovědnost za šikanu a agresi mezi dětmi.....	25-27
3.4 Závěr.....	27
4. Způsoby a možnosti pomoci všem postiženým	28-32
Závěr	33-35
Resumé	36-37
Anotace	38
Literatura	
Přílohy	

Úvod

Naše současná společnost se neustále mění a tyto změny zasahují do všech oblastí našeho každodenního života. Pracovní vytíženost rodičů a jejich snaha o udržení nebo získání dobrého zaměstnání dává většinou jejich dětem množství volného času, kdy jsou bez dohledu, což má mimo jiné za následek zvýšený nárůst kriminality, toxikomanie a alkoholismu u mládeže. Samozřejmě, že toto rozhodně není jediná příčina těchto sociálně patologických jevů. Těchto příčin je mnoho a každý z nás by určitě těchto příčin dovedl vyjmenovat, i bez delšího přemýšlení, několik.

Mezi nežádoucí jevy, které současné děti a mládež produkují, se na přední místa jednoznačně řadí šikana a s ní spojená a neustále rostoucí agresivita. Oba tyto jevy jsou velmi nebezpečné a naší snahou by mělo být jim předcházet a co nejúčinněji s nimi bojovat. V tomto směru je velmi důležité, aby byla celá společnost a zejména odpovědné osoby schopny a také ochotny s tímto problémem pracovat. „Strkáním hlavy do písku“ nebo otáčením se zády se rozhodně nic nevyřeší.

Výzkumy šikany jsou skutečně alarmující, jelikož počet bezdůvodně týraných dětí v České republice se pohybuje kolem 300 tisíc, což odpovídá asi 20% dětí. Tato procenta se úplně nemusí shodovat s realitou, neboť šikana je typická svou skrytostí. Proto lze předpokládat, že počet šikanovaných dětí bude nepochybně vyšší.²⁰⁾

Šikana! Toto slovo každý z nás určitě velmi dobře zná a také asi ví, co si má pod tímto představit. Mnozí z nás se s šikanou určitě setkali na vlastní kůži. Šikanování je všudypřítomné a může nás doprovázet celý život. Začíná v mateřských školách a v rodinách mezi sourozenci, pokračuje v nejrůznějších školách, zájmových skupinách, partnerských vztazích a končí také někdy týráním důchodců v rodině nebo v domově důchodců. Už jen z tohoto letného popisu je zřejmé, že téma šikana si o svoje co největší zviditelnění rozhodně říká.

Často je dnes slyšet, že dnešní děti a mládež vůbec je nevychovaná, vulgární a agresivní vůči všem a všemu. Kde se vlastně agrese v lidech bere? Na tuto otázku existují dva protichůdné názory:

- a) agresivita je něco vrozeného, člověku vlastního, nějaký pud, který máme v různé míře všichni a který se musí vybit – lze pouze tlumit formy tohoto vybíjení, usměrňovat je, ale nelze tomu zabránit,

---

²⁰⁾ Kolář, M. <http://chat.volny.cz/>, čerpáno dne 20. dubna 2005.

b) člověk se agresivním teprve stává vlivem působení prostředí, výchovy v rodině, ve škole, v partě či při sledování akčních filmů – a tak tomuto jevu lze zabránit.

S největší pravděpodobností bude pravda asi někde uprostřed: agresí ovlivňují oba činitelé přibližně rovnoměrně. Na to, aby se z dítěte stal „agresor“, musí mít jisté vrozené dispozice a zároveň i podmínky v okolí.⁷⁾

Jen těžko lze v dnešní době tvrdit, že agresivita u dětí klesá. Už jen poslední úvahy o snížení trestní odpovědnosti z 15 let na 13-14 let jsou jasným důkazem toho, že agresivita dětí, její intenzita a formy neustále rostou a je nutno o těchto problémech nejen diskutovat.

Dětská agresivita je neodmyslitelně spjata s dětskou šikanou a naopak. Při spojení těchto dvou jevů a při „příhodných“ podmínkách dochází mnohdy k nenávratnému poškození dětské psychiky, zdraví a mnohdy také ke ztrátě života.

Cílem práce je uvedení a zviditelnění problému agresivity a šikany. Rozebrání možností prevence a již vzniklých situací. Jedním z dílčích cílů práce je také zodpovězení dvou otázek, které jsem si pro tuto práci stanovil, kdy se jedná o tyto:

1. Zda se každé dítě v dětství setká s agresí a šikanou?
2. Zda může být každý agresorem i obětí?

Už jen toto zodpovězení těchto otázek nás může donutit k zamyšlení, změně chování nebo větší otevřenosti těmto sociálně patologickým jevům, což je také jedním z cílů této práce. I tento malý krůček je již částečným vítězstvím nad celkovým problémem dětské agresivity a šikany.

---

⁷⁾ HOLEČEK, V. Agresivita a šikana mezi dětmi. 1. vyd. Plzeň: Pedagogické centrum Plzeň, 1997, str. 5

1. Historický vývoj a postavení dítěte ve společnosti

Dítě nemělo ve společnosti vždy stejné postavení. Jeho postavení a práva se do určité míry vyvíjely společně s etickým, kulturním, právním a tzv. „civilizovanějším“ způsobem života komunity, ve které se dítě nacházelo.

Postavení dítěte ve společnosti se dnes, podobně jako v minulosti, odvozuje od vztahu mezi dítětem a dospělým. Tento vztah vždy byl a bude vztahem nerovným, založeným na uplatňování moci dospělého. Nerovným proto, že v případě zneužití této moci se dítě nemůže účinně bránit. Moc dospělého se uplatňuje přímo v rámci rodiny a nepřímo prostřednictvím státu. Politika státu vůči dětem vychází z kulturních a náboženských tradic, vlastní ideologie a v případě demokratických států z respektování vůle občanů. Nezanedbatelný význam má ekonomický potenciál státu.

Jen z tohoto vymezení je zřejmé, že to dítě nemělo vždy jednoduché. Ještě během minulých staletí se široce uznávalo právo otce nakládat se svým dítětem podle svých potřeb. Dítě, které bylo považováno za jeho majetek, mohl například prodat nebo zabít. Tomuto právu se říkalo „*potestas partis*“ a vycházelo hlavně z přesvědčení o zásluze muže na zplození nového lidského jedince. Bylo tomu tak až do objevu ženských zárodečných buněk pomocí mikroskopu.

Římský zákon z r. 374 kvalifikoval už zabití dítěte jako vraždu. Stalo se tak s přijetím křesťanství jako oficiálního státního náboženství. Nad fyzickou likvidací nechtěných dětí ve středověku plně převládl způsob jejich umisťování do nalezinců, které byly většinou spravované a budované církví. Na přelomu 18. a 19. Století, tedy po nástupu osvícenství, se začíná čím dál víc zdůrazňovat svébytnost období dětství s potřebou láskyplného přístupu v rodině.

V našich geografických podmínkách se tento vývoj projevil ve snahách o vytvoření systémů sociální a zdravotní péče. Skutečnost, že děti mají stejná práva jako dospělí a že jejich práva je třeba chránit speciálními zákony, byla zakotvena v Ženevské deklaraci práv dítěte z r. 1924 a v Deklaraci práv dítěte přijaté Spojenými národy v r. 1959, ve které se říká: „*Dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm.*“ Jedním z nejdůležitějších dnů v historii vztahu dítěte a společnosti byl **20. listopad 1989**, kdy

byla v OSN přijata **Úmluva o právech dítěte**, která byla ratifikována tehdejší ČSFR dne 7. ledna 1991 a na Českou republiku jako následnický stát přešla platnost dnem rozdělení republiky (zákon č. 104/1991 Sb.). ¹⁴⁾

Tato Úmluva nebyla samozřejmě první písemností, která by se zabývala dětskými právy. Do dvacátého století nebyl ale život dítěte nikdy považován za předmět zájmu mezinárodní komunity. Byla to pouze rodinná záležitost nebo záležitost lokálních komunit či jednotlivých zemí.

Anglická aktivistka za dětská práva paní **Englantyne Jebb**, dojatá utrpením dětí za první světové války, apelovala na celý svět výzvou: *Zachraňte děti!* V roce 1920 byla založena **Union International de Secours aux Enfants**. V roce 1923 byla vydána Deklarace práv dítěte. 26. září 1924 byla Pátým shromážděním Ligy národů řádně přijata takzvaná Ženevská deklarace a Liga se stala koordinátorem mezinárodní spolupráce v oblasti ochrany práv dítěte.

Druhá světová válka způsobila mnohem větší pohromu než první. Tato zkušenost spolu se strachem, že by se mohla opakovat, nemohla být přehlížena Valným shromážděním OSN. Valné shromáždění vyhlásilo svou rezolucí 1386 (XIV) z **20. listopadu 1959** – s ohledem na skutečnost, že dítě v důsledku své tělesné a duševní nezralosti potřebuje zvláštní zabezpečení a péči, včetně vhodné právní ochrany před narozením i po něm – **Deklaraci práv dítěte**, která měla zajistit, aby každé dítě mělo šťastné dětství a mohlo užívat práv stanovených v deklaraci ve svůj prospěch i ve prospěch společnosti.

Proč bylo tedy přijmout Úmluvu z roku 1989 ? Byla Deklarace z roku 1959 nedostačující?

Především je nutno konstatovat, že přijetí Úmluvy o právech dítěte neruší ani nesnižuje význam Deklarace z roku 1959, která je i nadále ideologickým ukazatelem pro státy, mezinárodní organizace, rodiny, jedince i pro mezinárodní komunity. Deklarace proklamuje určité údaje, hodnoty a zásady, jejichž význam je trvalý a jsou také začleněny do Úmluvy. Deklarace ovšem není závazná, je to pouze morální a politický dokument.

Úmluva o právech dítěte je první celosvětovou a multilaterální mezinárodní smlouvou, která obecně – přestože nikoli zevrubně a detailně – stanovuje mezinárodně

---

¹⁴⁾ PÔTHE, P. Dítě v ohrožení. 1.vyd. Praha: G plus G, 1999, str. 16-17

uznávaná práva dítěte jako lidské bytosti. A navíc je Úmluva právně závazná pro státy, které ji ratifikují a tyto jsou povinny přijímat veškerá vhodná opatření na ochranu dítěte proti diskriminaci, vykořisťování, sexuálnímu zneužívání, prodeji nebo obchodu s dětmi a proti všemu, co škodí blahu dítěte.¹¹⁾

Úmluvu již ratifikovalo celkem 191 zemí ze 193 zemí členů Spojených národů včetně České republiky.

V současné době v ČR vychází ochrana dítěte především z Ústavy ČR, která stanovuje: „*Ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána, jsou bezprostředně závazné a mají přednost před zákonem.*“ Z čehož vyplývá působnost Úmluvy na našem území. Dalším závazným dokumentem v ČR je Listina základních práv a svobod, která zaručuje „zvláštní ochranu dětí a mladistvích.“ Ochrana dítěte je zaručena dalšími zákony, mezi nimi i zákonem o rodině, který upravuje ochranu práv dítěte ve vztahu k rodičům.

I z počtu států, kteří ratifikovali Úmluvu o právech dítěte, je zřejmé, že celosvětově existuje vůle děti ochraňovat, snažit se pracovat v jejich prospěch a tím zlepšit postavení dítěte ve společnosti. Všichni ale víme, že i přes tuto snahu dochází k porušování dětských práv, o čemž se můžeme skoro každodenně přesvědčit ve sdělovacích prostředcích nebo případně na vlastní oči. Nejen z tohoto důvodu je třeba se touto oblastí práva rozhodně neustále zabývat a pokračovat v úsilí našich předchůdců.

1.1 Rodina a její vliv na dítě

Rodina je základní jednotkou státu. Je tradičním prostředím utváření a reprodukce sociálních vztahů. Jako zprostředkující článek mezi společenskými a individuálními zájmy je institucí nezastupitelnou, i když proměnlivou. Všechny historické pokusy nahradit rodinu něčím jiným vždy ztroskotaly. Současný postupný přechod mnoha jejích funkcí na jiné společenské instituce však způsobil, že stále výrazněji vystupuje do popředí skutečnost, že rodina je také sociální skupinou, která formuje osobnost člověka

---

¹¹⁾ KOVAŘÍK, J. Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2001, str. 21-22

a jeho sociální charakter a zároveň skupinou, která vystupuje v úloze jeho ochránce před tlaky společnosti.⁸⁾

Tak jak se v průběhu historického vývoje měnila struktura rodiny a její postavení ve společnosti, objektivně se měnilo i postavení dítěte, resp. dětí, v rodině. V neposlední řadě se měnilo, a to podstatným způsobem, i okolí dítěte. Přejídem od širší rodiny k malé rodině současného typu došlo ke zúžení příbuzenského systému jako sociálního prostředí, v němž se dítě pohybuje. Zúžily se i sociální kontakty uvnitř rodiny, neboť došlo ke značnému poklesu počtu dětí v rodině, tedy snížení počtu sourozenců. Svůj vliv na rodinu má také ženská zaměstnanost, kdy ženy s růstem jejich kvalifikace a masovým nástupem do práce dochází i k dalšímu výraznému posunu. Značně se snižuje i věkový rozdíl mezi sourozenci.

Všechny faktory související s rodinou ovlivňují vývoj dítěte. To může být samozřejmě ovlivněno kladně, ale také mnohdy záporně. Je zřejmé, že rodina je primárním zdrojem socializačních podnětů. Jedním z těchto důležitých faktorů je úplnost rodiny. Některá zjištění jsou alarmující: ukazuje se, že mladí vrazi pocházeli nejčastěji z rodin, kde jeden z rodičů chyběl. Takovýto nálezn ale nebere v úvahu další možné a rovněž významné vlivy. Přesto lze neúplnost rodiny považovat za rizikový faktor z hlediska rozvinutí agresivního chování dítěte. K tomuto faktoru neodmyslitelně patří „ústavní“ výchova, která se snaží co nejlepším způsobem nahradit absenci obou rodičů a mnohdy je i lepším způsobem výchovy oproti neúplné nebo nefungující rodině.

Existuje nespočet faktorů a důvodů, proč má dítě sklony k sociálně patologickému jednání. S určitostí lze ale říct, že u dětí, kteří mají v rodině špatný vztah s jedním nebo s oběma rodiči, nebo kteří pocíňují odmítání, či nedostatek podpory ze strany rodičů, se budou s větší pravděpodobností zapojovat do kriminální činnosti. Takže nejenom existence, ale i funkčnost rodiny má nesporný vliv na další chování a vývoj dítěte.

1.2 Výchova jako primární prevence

Primární prevence sociálně patologických jevů se překrývá, pokud se někdy zcela nekryje, s výchovou. Výchova ke zdravému způsobu života od nejtletějšího věku

---

⁸⁾ HRUŠÁKOVÁ, M. Dítě, rodina, stát. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1993, str. 9

je základním prvkem ochrany před těmito jevy. V předškolním věku mezi kompetence podpory zdraví a zdravého životního stylu, které jsou zároveň prevencí společensky nepřijatelných jevů patří:

- sebedůvěra, samostatnost a sebejistota,
- podpora zkušeností, které poskytují potěšení a touhu účastnit se pohybových aktivit,
- schopnost přizpůsobení se životu v sociální komunitě, vnímavý a otevřený vztah k okolnímu světu, schopnost přiměřeně kriticky myslet a rozhodovat se,
- seberozvíjení,
- motivace k aktivnímu poznávání a prožitkům,
- rozvoj tvořivosti a estetického cítění,
- systematický rozvoj dovedností, které vedou k osvojení zdravého životního stylu, zdravotní prevence.

Všechny tyto faktory jsou samy o sobě silným mechanismem při úspěšném zapojení dítěte do praktického života. Pokud nejsou osvojeny uvedené ochranné kompetence jsou děti zasaženy v pozdějším období různými nežádoucími jevy, jako je agresivita, nekázeň, nesnášenlivost, neschopnost řešit problémy, stres a frustrace, dochází i ke sebepoškozování dětí. Důsledkem je poté náchylnost ke zneužívání medikamentů, drog, alkoholu, šikany, vandalismus apod.¹⁸⁾

Nikdo z nás si určitě nepřeje, aby se jeho dítě začalo pohybovat v popsanych prostředích a přesto se to děje. Co je vlastně příčinou? Jednou z příčin je to, každý není schopen vytvořit dítěti prostředí, které by vedlo jeho výchovu správným směrem a také ne každý je schopen výchovu správně vést. Dítě má v určité době sklon napodobovat své vzory a potřebu identifikovat se s milovanými resp. atraktivními osobami. Takže samotné naše chování a sledování zájmů dítěte může výchovu velmi usnadnit a posunout žádoucím směrem, čímž do jisté míry vyloučíme riziko, že se vychovávané dítě nebude muset setkat s výše popsanyimi nežádoucími jevy.

---

¹⁸⁾ ZEMAN, E. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy č.j. 28 275/2000, Praha: Čihák, 2001, str. 11

1.3 Závěr

Závěrem lze jednoznačně říci, že postavení dítěte ve společnosti se rozhodně zlepšuje, na čemž má svůj podíl celosvětová politika, politika naší republiky a samozřejmě postoj nás všech. Rodina a výchova dítěte v ní by měla mít vždy kladný vliv na chování dětí v různých společenských skupinách a později také v dospělosti. Každý z nás by měl mít snahu vychovat dítě nebo děti, které se plnohodnotně zapojí do společnosti, ve které se nebudou snažit vyžít všeho jen ve svůj prospěch, ale budou alespoň pokračovat v současné snaze o co nejlepší ochranu dětí a všech ostatních zájmů společnosti, které působí v její prospěch.

2. Co je šikana a co agrese?

Šikana

Termín šikana pochází z francouzského slova *chicane*, neboli týrání a vyjadřuje zlé chování, týrání, obtěžování, sužování nebo pronásledování. Vlastně se jedná o agresivní chování jedince, který se snaží fyzickým či psychickým týráním druhých získat nad nimi převahu a moc.

První případ šikany, který je zaznamenán v literatuře pochází z roku 1975, kdy ve Spojených státech amerických byla dívka Mary Ellen zachráněna před šikanováním spolkem na ochranu zvířat. Tato kauza dala pak podnět ke vzniku speciálních institucí na ochranu dětí.

V Československu před rokem 1989 byla existence šikany popírána alespoň do doby, než o ní jako první promluvil MUDr. Petr Příhoda, ale doopravdy se o šikaně začalo mluvit až po roce 1989.

V současné době se nejčastěji řeší šikana mezi školními dětmi a abychom byli vůbec schopni problémy šikany řešit, je nutné vysvětlit, co vlastně šikana znamená, a proto zde uvádím některé jejich definice, jelikož její jednoznačné a úplné vymezení je velice těžké.

„Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování však obvykle neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů.“¹³⁾

„Šikanování se může vyskytovat prostřednictvím několika typů anticociálního chování. Může to být:

- a) **fyzické** - fyzické napadení, kopání, bití
- b) **verbální** – formou nadávek zaměřených proti pohlaví, etnickému původu

---

¹³⁾ PARRY, J., CARRINGTON, G.: Čelíme šikanování. Metodický materiál. IPPP ČR, 1995, str. 8

c) **vylučnost** – dítě může být šikanováno vyloučením z diskusí, aktivit

d) **poškození majetku nebo krádež**¹⁹⁾

„Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka, či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.“⁹⁾

„Šikanování je svévolné psychologické, emociální či fyzické ohrožování jednoho žáka (studenta) jiným ve škole nebo na cestě mezi školou a bydlištěm. Povaha a rozsah šikany kolísá mezi nepřímým a přímým ohrožením, od nevelkého dráždění oběti až k porušení zákona, od sexuálního obtěžování, rasově zabarveného útoku, porušení lidských práv. Šikanování zahrnuje fyzické, slovní a gestikulační útoky a vydírání.“¹⁹⁾

Agrese

Agrese je většinou chápána jako jakákoliv forma chování, jehož cílem je záměrně někoho poškodit nebo mu ublížit. Kromě fyzického ublížení lze za agresi považovat také psychická a emocionální zranění, jako jsou například zastrašování, zostouzení, vyhrožování apod. Někdy se do agrese nezahrnují takové případy, kdy osoba souhlasí, aby se s ní zacházelo agresivně.

Pokusy o univerzální vymezení agrese selhaly. Jediné, v čem se odborníci shodují, je existence různých aspektů agrese. Různí autoři se přesto pokoušejí vymezit alespoň výchozí bod nebo formulovat pracovní definici agrese. Rusel G. Geen (1990) vymezuje tři znaky agrese:

1. Agrese zahrnuje udílení škodlivých stimulů jedním organismem druhému.
2. Škodlivé stimuly jsou udíleny záměrem poškodit oběť.
3. Agresor očekává, že škodlivé stimuly budou mít svůj zamýšlený efekt.

Ve všech uvedených pokusech je důraz kladen na záměrnost jednání. Za agresi je tedy považováno takové jednání, které má svého adresáta, a nikoliv náhodné ublížení. Cílem agrese v těchto případech pak může být jiná osoba, předměty či zvířata, které mají zpravidla zástupnou funkci. Obecně a s přihlédnutím k výše popsanému lze **lidskou**

---

¹⁹⁾ Interní materiál Bílého kruhu bezpečí: Program proti šikaně

⁹⁾ KOLÁŘ, M.: Bolest šikanování. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, str. 27

agresi definovat jako záměrné jednání, jehož cílem je ublížit jinému člověku, zvířeti nebo poškodit věc.¹²⁾

Šikana a agrese patří, nejenom u dětí, ke spolu souvisejícím problémům, neboť šikana je v podstatě zvláštním druhem agrese. I z tohoto důvodu je tato práce zaměřena na oba problémy jako celek. Agresivita je v nejširším slova smyslu pojímána jako dispozice k agresivnímu chování. Agresivita se u člověka utváří v prvních letech života, a jak tvrdí mnoho psychologů, je reakcí naučenou, tzn. že si ji osvojujeme na základě našich zkušeností, nebo zprostředkovaně, tj. podle toho, co vidíme kolem sebe. Svůj vliv na agresivitu mají samozřejmě i vrozené dispozice, ale konkrétní poměr jednotlivých složek nelze jednoznačně určit.

2.1 Stadia onemocnění skupiny šikanou

Šikanování není nikdy pouze záležitostí agresora a oběti. Neděje se ve vzduchoprázdnu, ale v kontextu vztahů nějaké konkrétní skupiny. V tomto smyslu je šikanování vždy těžkou poruchou vztahů v určité skupině.

Vztahy při šikaně mají svoji vnitřní dynamiku a svůj zákonitý vývoj. Směřují od zárodečné podoby tzv. *ostrakismu* k nejvyššímu, pátému stupni systémového ničení pozitivních vztahů mezi členy skupiny. Nelze léčit postiženou skupinu bez porozumění proměně zdravé skupiny v nemocnou. Z tohoto důvodu je nutno tyto stupně alespoň stručně popsat.

1. Zrod ostrakismu

Mezi pedagogy i rodiči je velmi rozšířená představa, že ke zrodu šikanování jsou zapotřebí zcela výjimečné podmínky, např. přítomnost patologického sadisty a absence kázně. Proto se výskyt šikanování považuje za zcela ojedinělý, pro život normálních žáků bezvýznamný. Toto je však mylná představa, jelikož se šikanování může objevit ve zcela běžných podmínkách.

---

¹²⁾ LANGER, S. *Mládež problémová, její typy a možnosti*. 1. vyd. Hradec Králové: Kotva, 1994, str. 14

Kde se tedy šikanování ve zdánlivě zdravých kolektivech bere? V každé skupině se vždy při „hře se strachem“ objeví jednotlivci, kteří jsou nejméně vlivní, oblíbení apod. V literatuře se takový jedinec označuje různě, např. obětní beránek, černá ovce, outsider apod. Všichni, kteří se ocitnou v takové situaci, zakoušejí prvky šikanování tzv. **ostrakismu**. *Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen necítí dobře – je neoblíbený a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, apod.*

2. Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V náročných situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizování jedinci instinktivně sloužit jako ventil. Spolužáci si na nich odreagovávají své nepříjemné pocity, které mohou mít jakoukoliv příčinu. Manipulace se tedy přitvrzuje a objeví se první fyzická agrese.

Další vývoj do značné míry závisí na míře pozitivního zaměření skupiny a na postojích žáků k šikanování. V případě, že ve skupině existuje soudržnost, kamarádské vztahy a převažují morální hodnoty, kdy žáci mají zásadně negativní postoje k násilí a ubližování slabším, **pokusy o šikanování neuspějí**. Vytvoření pedagogickým způsobem takovou ideální skupinu nějakou chvíli trvá. V žádném případě nevzniká sama. Jakmile se skupina nechá sama o sobě, automaticky nastupuje převažující lidská strategie skrýt vlastní strach a zároveň využít strachu druhého, která pracuje ve prospěch komunity.

3. Vytvoření jádra

Tento moment nastává, jestliže se nepostaví pevná hráz přitvrzeným manipulacím a mnohdy i počáteční fyzické agresi jednotlivců, čímž se vytvoří skupinka agresorů „úderné jádro.“ Tito agresoři začnou spolupracovat a šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“.

V tomto klíčovém momentu se rozhoduje, zda se počáteční stadium přehoupne do stadia pokročilého. Skupina je již v hrubých obrysech rozdělena na podskupiny a „kliky“, které podle svého charakteru různými způsoby bojují o vliv. Jestliže se nezformuje silná pozitivní podskupina, která bude alespoň rovnocenným partnerem ve

vlivu a popularitě svých členů podskupině tyranů, tažení tyranů může pokračovat.

4. Většina přijímá normy agresorů

Toto nastává, jestliže není ve skupině pozitivní podskupina a činnost jádra agresorů může tímto bez odporu pokračovat. Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získá neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu může postavit. Následkem toho dojde ve skupině k takové proměně, jako když virus přemůže buňku a plně ji ovládne. U členů skupina dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná normám vůdců. To, co hlásají pedagogové, rodiče a ostatní, ustupuje zcela do pozadí. I mírní a ukáznění jedinci se ve skupině začnou chovat krutě-aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

5. Totalita neboli dokonalá šikana

Jestliže nepřijde nějaká radikální pomoc zvenčí, obvykle celý proces ústí do tohoto posledního stadia. V něm jsou normy agresorů přijaty nebo respektovány všemi, popřípadě téměř všemi členy skupiny a dojde k plnému nastolení totalitní ideologie šikanování, tzv. **stadia vykořisťování**. Agresoři sami sebe označují za *nadlidi, krále, kingy, mazáky*...a své oběti za *podlidi, židy, negry, nevolníky, bažanty*. Agresoři využívají na obětech všechno, co je využitelné: od materiálních hodnot (peněz, osobních věcí) po jejich tělo, city, rozumové schopnosti, školní zralosti apod.

Agresoři, kteří ztrácejí zbytky zábran a smysl pro realitu, jsou nutkáni k opakovanému násilí a vzniká **šikanování jako závislost**. Tento nejvyšší stupeň „dokonalosti“ je příznačný spíše pro šikany ve věznicích, vojenském prostředí a výchovných ústavech pro mládež. V mírnější podobě se vyskytuje i na školách. Stává se to v případech, kdy vůdce jádra je „hvězdou třídy“. Je zvoleným předsedou, žákem s výborným prospěchem, pomáhá pedagogovi ochotně plnit jeho úkoly, stojí za ním třídní učitel apod. Jakékoliv signály skrytého volání o pomoc nesympatického, výukově slabého žáka jsou v těchto případech přehlíženy nebo vykládány v jeho neprospěch.⁹⁾

---

⁹⁾ KOLÁŘ, M.: Bolest šikanování. 1.vyd. Praha: Portál, 2001, str. 35-40

2.2 Rozdělení agrese

Agrese zahrnuje velkou škálu projevů. Agrese může být chápána jako násilné narušení práv jiného člověka, jako ofenzivní jednání nebo procedura, ale také jako asertivní jednání. Někdy je agrese vysvětlována pomocí agresivního pudu odpovědného za široké spektrum chování, které nemusí být ve své podstatě nutně agresivní. Agrese je někdy chápána jako nutný základ intelektuálního vývoje člověka, nezbytný předpoklad k získání nezávislosti a jeho hrdosti. Jindy je agrese chápána pojímána jako chování bez motivace, tj. jako udílení škodlivých stimulů druhému člověku. **Primárním cílem agresivního chování je především získání moci nad druhým člověkem.**

Nejčastěji se agrese rozděluje na instrumentální a emociální. **Instrumentální agrese** je prostředkem, jak dosáhnout vnějšího cíle. Je-li přitom zraněna druhá osoba, jde o sekundární efekt. Použití instrumentální agrese je založeno na předem připraveném plánu a na úvahách o možných variantách průběhu jednání. **Emociální agrese** (nebo také zlostná, hněvivá, afektivní nebo hostilní) je charakteristická přítomností silné negativní emoce, většinou hněvu a agrese není prostředkem, ale cílem sama o sobě.

Z praktického hlediska stojí za odlišení **přímá a nepřímá agrese a verbální a fyzická agrese**. Člověk může někoho napadnout přímo fyzicky nebo přímo verbálně. Agrese bývá také nepřímá, a to tehdy, jestliže se člověk obává trestu za agresi přímou nebo jestliže tuto přímou agresi povaha dané sociální situace znemožňuje. Projevem nepřímé fyzické agrese je pak například ničení majetku náležejícího objektu agrese. Nepřímou verbální agresi představují například pomluvy, hostilní poznámky a žerty. Do této kategorie patří i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách, básních, u umělců v jejich dílech. Kombinací těchto tří dimenzí pak vznikne osm druhů agrese.⁵⁾ Tyto druhy agrese se de fakto kryjí s osmi druhy šikany. (viz.tabulka)

---

⁵⁾ ČERMÁK, I. Lidská agrese a její souvislosti. 1. vyd. Žďár nad Sázavou: Fakta v.o.s., 1999, str. 11-12

Fyzická aktivní přímá	Bití, fackování, kopání
Fyzická aktivní nepřímá	Agresor pošle někoho, aby oběť zbil
Fyzická pasivní přímá	Bránění oběti dosahovat svých cílů
Fyzická pasivní nepřímá	Odmítá splnit prosby, požadavky oběti
Verbální aktivní přímá	Nadávky, urážky, posměch
Verbální aktivní nepřímá	Pomluvy, vulgární kresby
Verbální pasivní přímá	Ignorace
Verbální pasivní nepřímá	Oběti se z kolektivu nikdo nezastane

Zdroj: Kolář, M. : Bolest šikanování. 1. Vydání. Praha: Portál, 2001, s. 32

Někdy je obtížné jasně odlišit různé agresivní projevy, které mohou fungovat v komplexu a zpravidla tak fungují.

2.3 Zvláštnosti agresivity a šikany u dětí

Šikana s agresivitou jsou mimo jiné neodlučitelně spojeny s mnoha faktory, které je ovlivňují, ať již kladným nebo záporným způsobem. Mezi ně jednoznačně patří věk a s ním spojená fyzická a psychická vyspělost agresorů a jejich obětí. S touto souvisí možnosti, způsoby, intenzita a také brutalita jednotlivých útoků vedených mezi jednotlivými osobami.

Dospívající agresori odchovaní akčními filmy se ovšem snaží dospělým někdy vyrovnat nebo je rovnou překonat. Nejčastěji to bývá v oblastech ústavní výchovy, kde je oběť nucena žít společně s agresory a kde je uplatňován tvrdý hierarchicko-autoritativní přístup, pro který je příznačná tuhá vnější kázeň. Zde dochází i k takovým případům, kdy byl chlapec vyslečen do naha, přivázán k drátěnce postele a týrán mačkáním varlat a pálením genitálního ochlupení. Tento případ a další podobné mají rysy sexuálního sadismu, což je v „normálním“ prostředí spíše výjimka.

Podobně jako existuje „přitvrzení“ agrese a šikany směrem od dětí a mládeže k dospělým, existuje také „změkčení“ od mládeže k dětem. Dětská agrese nebývá tak propracovaná, silná a připravená. Jde spíše jen o náladové, emocionální stavy, které jsou ale podmíněné celkovým skupinovým klimatem a jsou ovlivněny samotným aktérem

agrese. I z tohoto důvodu se dnes můžeme setkat s desetiletými vrahy, kteří později u výslechu jako důvod svého činu uvedou, že je spolužák urazil nebo, že je rodiče nechťeli pouštět na diskotéku.

2.4 Způsobené škody

Šikanování a agresivita dětí je těžkou poruchou vztahů ve skupině. Je sice pravdou, že agresor má svoje chování částečně zakotveno v genech, psychickém a intelektuálním vývoji, ale ve většině případů je jeho jednání, alespoň zpočátku, podmíněno benevolencí nějaké skupiny, ve které se pohybuje. Z těchto důvodů je jeho chováním částečně poškozena také celá skupina a ne jenom sama oběť. Poškozených v těchto případech je mnoho. Jednoznačně sem patří oběť, její rodina, ale i sám agresor, rodiče agresora a vlastně všechny zúčastněné strany.

2.4.1 Škody na nemocné skupině

Skryté nebo pozdě odhalené šikanování a s ním spojená agresivita ve skupině způsobuje škody všem členům skupiny. Hlavní destruktivní účinky jsou čtyři:

1. Poškození fyzického a psychického zdraví obětí

Jakákoliv agresivita způsobuje obětem nejen fyzické, ale i psychické utrpení, které lze jen těžko zprostředkovat tomu, kdo něco podobného nezažil. Poškozuje často dlouhodobě a někdy i trvale psychické a tělesné zdraví. Při brutálních formách a v pokročilých stádiích ohrožuje i život oběti.

2. Fixování antisociálních postojů u agresorů

Účinek na iniciátory a aktivní účastníky je rovněž vážný, i když poněkud jiný, a ne tak zjevný. Jejich deficit v duchovním a mravním vývoji se výrazně prohloubil.

Agresor ponechaná svému „nutkavému“ osudu se stává „charakterovým mrzákem“, u něhož se povážlivě upevnily antisociální postoje a celková připravenost pro trestnou činnost. Agresor neměl možnost pocítit *sílu společnosti ve vynucování obecných pravidel správného chování vůči bližním*. Nikdo mu nedal jasně najevo, co nesmí dělat, co je chráněnou sférou druhého člověka.

3. Ztráta iluzí o společnosti u ostatních členů skupiny

Děti, které nebyly přímo účastny krutého bezpráví, ale byly pouze jeho svědky, ztrácejí iluze o společnosti, která by každému člověku měla zajistit ochranu proti jakékoliv formě násilí. Jsou konfrontovány s faktem, že se s násilím nedá nic dělat, že ani autority nejsou schopny zajistit ochranu a bezpečnost slabým. Mravní i zákonné normy jsou zcela bez zábran porušovány, aniž by to pro agresory znamenalo nějakou komplikaci. Obdobně potom přistupují k násilí a porušování zákona ve svém dalším životě. Nedělají nic, jsou zcela pasivní a apatičtí, nebo to později i sami nějak zkusí.

4. Snížený efekt pedagogického působení u skupiny jako celku

Každá skupina, která prožila nějaký negativní zážitek, je tímto bezesporu poškozena. Fyzické ubližování, šikana, psychický nátlak, to všechno skupinu ovlivní. Je samozřejmě důležité, jakou dobu celé toto trvá, ale při delším časovém pásmu je skupina poškozena také tak, že skupina, která by v normálním případě měla působit jako výchovný celek, tuto výchovnou funkci ztrácí a výukový efekt v takové skupině je minimální.⁹⁾

2.4.2 Škody na oběti

Nejvýraznější škody jsou způsobeny na oběti násilí, agrese, šikany. Závažnost tohoto poškození závisí na síle, trvalosti a míře destruktivního chování agresora vůči oběti. V tomto případě je důležitá i míra obranyschopnosti oběti, kdy zde je především myšlena psychická obranyschopnost. Tragické je, když dojde ke zlomení oběti, nastolení trvalého pocitu bezmoci a strachu.

---

9) KOLÁŘ, M.: Bolest šikanování. 1.vyd. Praha: Portál, 2001, str. 99-100

U závažnějšího poškození zdraví oběti např. při fyzickém napadení a u obětí čtvrtého a pátého stupně šikanování jsou následky velmi závažné. Dotýkají se celé osobnosti a většinou mají celoživotní charakter. V těchto případech jsou tělesná zranění vyléčena mnohonásobně dříve než ta psychická.

Dlouhodobé týrání může u oběti vést k náhlé afektivní reakci, kdy se nashromážděný pocit krivdy promění v prudký výbuch, ve kterém se oběť obrací proti svému trýzniteli. Podobnou reakci vidíme např. u zvířete zahnaného do kouta – buď se stává mrtvým (únik), nebo se obrací proti mnohem silnějšímu nepříteli v beznadějném, ale o to zuřivějším útoku. Reakce oběti může však nabýt také podoby přenesené agrese, tj. oběť v podstatě akceptuje vzorec chování útočnicka, svoji vlastní agresi však přenáší na přijatelnější cíl (předmět, jedinec). V každém případě způsobuje dlouhodobé týrání jedince velmi hluboké deformace ve vývoji osobnosti, které jsou tím závažnější, čím je jedinec mladší a závislejší na svých trýznitelích.¹⁷⁾

Dalším velmi závažným poškozením oběti je ta možnost, že blízkost agrese je může do určité míry motivovat a mohou se stát také agresory, resp. jejich agrese může vzrůst. Toto tvrzení bylo již několika výzkumy potvrzeno i tím, že rodiče, kteří fyzicky zneužívají své děti, byli v dětství sami fyzicky, často velmi krutě trestanými dětmi. Výzkumně je také dokládán předpoklad, že lidé, kteří se v rodinách stali oběťmi násilí, se pravděpodobně dopustí násilí i ve vlastních manželstvích. Rovněž děti zneužívaných rodičů vykazují vyšší incidenci agresivních a antisociálních charakteristik.⁴⁾

2.5 Závěr

Z uvedeného nastínění toho, co vlastně šikana a agrese je, musí být každému jasné, že nejde o jevy, které bychom mohli nějakým způsobem zanedbávat nebo je přehlížet. Škody, které mohou způsobit a do současné doby také způsobily a neustále způsobují, jsou toho jasným příkladem a varováním pro nás. Každý kdo zná stádia a možnosti vzniku těchto jevů, je do určité míry schopen odvrátit možné způsobené

---

¹⁷⁾ VANÍČKOVÁ, E., HADJ-MOUSSOVÁ, Z., PROVAZNIČKOVÁ, H. Násilí v rodině, Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 1995, str. 25-26

⁴⁾ ČERMÁK, I. Dětská agrese. 1. vyd. Brno: CERM, 1998, str. 19

škody, což je také jedním z cílů této práce. Pouhá teorie samozřejmě nestačí. K tomu, aby se tyto teoretické znalosti daly účelně využít, musí mít konkrétní člověk také vůli a schopnosti k tomu, aby něco učinil. Tyto faktory asi jen těžko tato práce ovlivní, i když popsané možnosti napáchaných škod, by mohly být snad dostatečnou motivací k činům.

3. Jak zvládat agresivitu

Každému agresivnímu jednání předchází nějaká událost, reakce, útok. Ten může mít jakoukoliv formu: slovní nebo fyzický konflikt, nucený pobyt v nějakém prostředí, příliš velká zátěž apod. Každý z nás reaguje na tyto podněty jiným způsobem, ale většinou podle svých znalostí, zkušeností, momentálních potřeb a stavu. Obecně lze tedy říct, že při znalosti konkrétního člověka, lze jeho reakce na určité podněty do jisté míry předpokládat. Při tomto jsme jistě již každý z nás někdy slyšel nebo řekl: „ Tohle, kdyby se stalo mě, tak...“ Z tohoto je zřejmé, že reakce lidí vnímáme a také je hodnotíme. Proto také o někom slyšíme: ten není normální, to přehnal, měl by se léčit apod. Vyloučíme-li nejrůznější psychická a jiná onemocnění, která ovlivňují naše chování v zátěžových situacích, dospějeme k názoru, že by měl být každý zdravý člověk schopen řešit všechny nastalé situace bez projevů agrese a násilí. Rozhodně bych zde nechtěl tvrdit, že každý člověk, který se někdy choval neadekvátně situaci a popř. agresivně, je nějakým způsobem nemocný a měl by se léčit, ale při takovémto opakovaném jednání jistě není od věci, si na tyto jedince dát minimálně pozor.

Při celém pohledu na jakoukoliv agresivitu je také nutno rozumět příčinám jejího vzniku. *Abychom mohli reagovat na dětskou agresivitu, musíme ji nejprve pochopit a abychom pochopili, musíme nejprve znát příčiny.*

Vždy je nutné odsoudit čin, ale neodsoudit osobnost dítěte. Je důležité uvědomit si, že dítě zcela určitě prodělalo nějaký defekt ve třech fázích vývoje podle myšlenek švýcarského psychologa dr. Zuzáka.

1. **Fáze těla** – od 0 do 5,6 či 7 let, kde dítě zjišťuje vlastní existenci, zkoumá, jak působí fyzikální síly a hlavní aktivitou je pohyb a zkoumání prostoru.
2. **Fáze pocitu** – od 5,6 do 13,14 let, kde má dítě své pocity, snaží se např. hezky malovat, zpívat, recitovat. Prožívá pocity sympatie, antipatie a vytváří se fantazie.
3. **Fáze myšlení** – od 14 do 21 let, kde se formuje vlastní úsudek, logické myšlení a je zde důležitá otázka pravdy a případný rozpor mezi řečí a činy.

Tento defekt v jedné z uvedených fází obecně způsobuje nedovršení **integrace osobnosti** (spojení těla + citu + myšlení), které má později za následek nejrůznější formy narušeného a mnohdy právě agresivního chování.

Ve výchově agresivního dítěte je velmi důležité pokusit se nalézt na něm něco kladného. Ne ničit to zlé, to je obvykle velmi obtížné a mnohdy to vůbec nejde. Ale vždy se pokusit objevit a rozvíjet to dobré, kladné, to bývá snažší a mnohem účinnější.

Při zvládání dětské agresivity v rodinách i ve školách je nutno cílevědomě, trpělivě a s vytrvalostí pracovat na všech třech úrovních. Nejúčinnější jsou tzv. opakované společné činnosti, společné zážitky. Nejprve v oblasti **tělesné**: společná práce, pohyb, sport. Pak na úrovni **citové, zážitkové**: např. společné modelování jednoho výtvarného díla, společné hry apod. a konečně na nejvyšší úrovni **myšlení**: nacházet v diskusích společné názory, postoje, hodnoty.

Tím dochází k zesílení výchovného působení na všech třech úrovních a pokud dojde k integraci, posílí se tím celá osobnost. Dr. Zuzák s trochou nadsázky uvádí tento paradox: agresivita, či lépe její zvládání, je tak vlastně hybná páka vývoje lidstva... ⁷⁾

3.1 Proč se někdo stává agresorem a někdo obětí

Agresor

Většina populace má mylné představy, že agresor bývá nejistý, zakomplexovaný a závidí např. studijní výsledky, úspěšnost, oblíbenost svým spolužákům, a proto je napadá. Těchto agresorů ale bývá pouze asi jedna pětina. Většina agresorů má sice o něco horší prospěch a svoje intelektové vlastnosti, ale jsou dostatečně sebejistí, sebevědomí se snahou dominovat, ovládat druhé a bezohledně se prosazovat.

Dalším mýtem bývá domněnka, že násilníci bývají fyzicky zdatní jedinci s nižší inteligencí. Agresorem může být, a také často bývá, naopak dítě slabé, ale chytré, které ke svým záměrům zneužívá prostoduchých jedinců ze svého okolí. Inteligence spojená s bezohledností a krutostí může vyvážit nedostatek tělesné síly.

Agresor je obvykle impulsivní, útočný, neschopný vžít se do citění druhého člověka a předvídat následky svého chování. Tyto vlastnosti se běžně objevují po proběhlém mozkovém poranění nebo zánětu a mohou být také součástí lehké mozkové

---

⁷⁾ HOLEČEK, V. Agresivita a šikana mezi dětmi. 1. vyd. Plzeň: Pedagogické centrum Plzeň, 1997, str. 13

dysfunkce tzv. LMD, dnes již přejmenované na poruchu pozornosti s hyperaktivitou se zkratkou ADHD.

U agresora je také velmi důležitá rodina. V této je většinou patrný nezáměr o problémy dítěte, nedostatek času a citu, lhostejnost a nepřátelství. Časté bývají i prudké výbuchy negativních citů či dokonce fyzické a psychické násilí. Bylo nade vše pochybnost prokázáno, že *fyzické násilí páchané na dětech pokud není z jejich strany pochopeno, vede samo o sobě k útočnému chování již v průběhu dětství.*

V rodině agresora je obvykle pěstována velká tolerance k násilí, kterého se může dítě dopouštět bez potrestání vůči vrstevníkům či zvířatům.

Typický českým omylem je, že agresori pocházejí převážně z rodin podnikatelů a kariérově úspěšných jedinců. Zahraniční i tuzemské statistiky totiž jednoznačně ukazují, že agresori převažují v sociálně slabších vrstvách. Vyskytují se samozřejmě také ve všech ostatních. O těch, kteří se najdou mezi bohatými a úspěšnými, se však často a rádo mluví.

Oběť

Z výzkumů je zřejmé, že oběťmi dětské agrese, šikany a násilí se může stát **kdokoliv**, tedy i děti, které jsou fyzicky i psychicky zralé. Dokonce i děti, které mají nějaké přednosti např. přemýšlivé, tvořivé s dobrým vztahem k okolí atd.

Mnohem častěji ale bývají obětí děti s nějakým handicapem, obvykle děti tělesně slabé, neobratné. Na veřejnosti je jen málo zdůrazňováno, že důvodem k násilí na oběti může být i nějaký handicap v rodině oběti. Těchto může být nespočet. Ať už jde o případy, které jsou pro dítě samy o sobě traumatizující: otec alkoholik či matka léčena na psychiatrii, tak i případy, kdy může být spouštějící mechanismus naopak příliš ochraňující až úzkostná výchova, která nevede dítě k samostatnosti, nenaučí jej prosadit se v kolektivu apod. Tato výchova bývá doménou starších rodičů, kteří přenášejí na své děti zastaralé názory, své děti nemoderně oblékají apod. Jedním z dalších důvodů může být i výše kapesného, které je buď příliš nízké nebo naopak příliš vysoké.

Oběti mají obvykle tyto vlastnosti: jedinec je spíš tichý, bez vlivu, bez kamarádů, často s protivným, útočným a provokujícím chováním. Bývají to děti, které se vyhýbají rvavým a aktivním sportům (hokej, fotbal...), ačkoliv by jim velmi prospěly. Z výzkumů a pozdějších výpovědí a výsledků je patrné, že vlastně stačí, aby se oběť nějakým způsobem odlišovala a je v podstatě jedno, čím to je. Postačí oblečení, brýle, odstávající uši, částečně se odlišující chování apod.⁷⁾

Když se budeme snažit odpovědět na otázku, proč se někdo stává obětí a někdo agresorem, budou mám jistě výše popsané charakteristiky dobrým vodítkem. Je pravdou, že obětí se může stát prakticky kdokoli, a to nejen v dětství, ale během celého života. Budu se snažit omezit tuto otázku pouze na děti, protože např. násilí na dětech páchané dospělými je samostatným a velmi širokým problémem, ať už jde o rodiče, vychovatele nebo nejrůznější deviantní jedince.

Není rozhodně jednoduché na tuto otázku odpovědět. Při jejím řešení je také zapotřebí se pozastavit nad tím, proč má vlastně agresor a oběť výše popsané charakteristiky a vlastnosti. Jedním z důležitých faktorů, který značnou měrou ovlivňuje vývoj dětí, je dědičnost, kterou jsou doposud jen zmínil v úvodu práce. Ze současných studií a výzkumů a zřejmé, že dědičnost má ve vývoji dítěte nejméně takový vliv jako má výchova, ale vzhledem k tomu, že výchovu můžeme v průběhu vývoje dítěte rozhodně více ovlivňovat, než vrozené dispozice, je tato přece jen převažující složkou, která působí na dítě a ovlivňuje ho v jeho následném chování. Ať už si to připustíme nebo ne, tak důvod, proč z některého dítěte vyroste agresor a z některého oběť, je ve výchově, poskytnutém sociálním a citovém zázemí, ale také v celkovém sociálním klimatu společnosti, které utváří každý z nás.

3.2 Možnosti ochrany před šikanou a agresivitou

Je vůbec možné, abychom děti ochránili před agresivitou a nežádoucími vlivy společnosti, kterých je v současné době nespočet? Odpověď na tuto otázku není vůbec jednoduchá. Při zjednodušení bychom mohli odpovědět, že částečně děti ochránit

---

⁷⁾ HOLEČEK, V. Agresivita a šikana mezi dětmi. 1. vyd. Plzeň: Pedagogické centrum Plzeň, 1997, str. 26-28

můžeme, ale zajistit jejich absolutní ochranu nelze. Zajišťovat ochranu dětí před sociálně patologickými vlivy lze na mnoha místech. Rodina, školy, domovy mládeže, výchovné ústavy, specializované instituce atd. Jak už jsem v této práci popsal, za nejdůležitější a také nejúčinnější ochranu považuji výchovu a vzhledem k tomu, že většina dětí je vychovávána v rodinách, ať už úplných nebo neúplných, tak je nejdůležitější výchova v rodině.

Jen těžko lze předpokládat, že bychom byli schopni vychovávat své děti v prostředí, kde by se nikdy nesetkaly s agresivitou. Nejlépe je tedy ochráníme tím, že je na přítomnost agresivity ve společnosti připravíme a naučíme je se s ní vyrovnat. Každý rodič má v podvědomí možnost fyzického útoku na jeho dítě, zneužívání dětí, únosy, šikanování a jiná trápení. Na tato nebezpečí musíme děti upozornit, musíme je před nimi varovat, ale tak, abychom v nich zase nezničili důvěru a dětskou nevinnost. Problém je řešitelný tak, že dětem poskytneme jen tolik informací, kolik jich k zajištění své bezpečnosti nezbytně potřebují, aniž bychom je zatěžovali hrůzostrašnými fakty nebo je zatěžovali zbytečnými podrobnostmi.⁶⁾ Nejdůležitějším faktorem v této výchově je komunikace dětí s rodiči, která je také podmíněna důvěrou dětí jejich rodičům. Pouhá komunikativnost dětí s rodiči může mnohdy zachránit dítě od nejrůznějších poškození na těle i na duši. Jestliže se rodič, případně vychovatel nebo učitel dozví o nějakém náznaku nebo počínající šikaně a stupňující se agresi ve skupině nebo vůči jednotlivci, je to rozhodně nejlepší předpoklad k tomu, aby v dané věci učinil nějaké pomocné kroky. Předtím, než bychom ale něco učinili, je nutné vše projednat s dítětem samým. Toto má mnoho důvodů. Dítě musí pochopit, že vše co děláme, je v jeho zájmu a tím, že mu náš postup vysvětlíme, posílíme jeho důvěru v nás a také v možnost pomoci.

V současné společnosti nejsme, dle mého názoru, schopni za normálních podmínek docílit toho, aby se naše dítě nesetkalo s projevy agresivity a nejméně počátečními stadii šikany. Minimálně agresivitu z televizních obrazovek, reklamních letáků a spotů jen těžko můžeme ovlivnit. Také počáteční stadium – ostrakismus existuje v každé dětské skupině a jakýmkoliv naším působením v roli rodiče tomu jen těžko můžeme zabránit.

---

⁶⁾ ELLIOTOVÁ, M. Jak ochránit své dítě. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, str. 16

Nakonec se nejspíše dostaneme ke zjištění, že každé dítě se s agresivitou a nejméně počátečními stadii šikany někdy setká a my v rolích rodičů, tomu můžeme zabránit jen těžko a celková a absolutní ochrana dítě před těmito jevy vlastně neexistuje. Z tohoto důvodu doufám, že alespoň většina z nás se snaží této ochraně našich dětí co nejvíce přiblížit.

3.3 Tresty a trestní odpovědnost za šikanu a agresi mezi dětmi

Již pět let pracuji jako u Policie ČR a poslední dva roky jako vyšetřovatel na Službě kriminální policie a vyšetřování MŘ Brno. Jako takový se setkávám s nejrůznějšími projevy dětské agrese a šikany. Největším problémem v této oblasti je vůbec zjištění nějakého protiprávního jednání. Především šikana je utajována a přehlížena z obavy před pošpiněním jména školy nebo jiné výchovné a vzdělávací instituce. I po zjištění nemáme ještě vyhráno. Agresivita a především šikana mezi dětmi je sice všem známá, ale abychom za ni mohli pachatele takového jednání trestně postihnout, musí jeho jednání naplnit formální a materiální stránku nějakého trestného činu.

Materiální stránka trestného činu spočívá v tom, že se pachatel dopustil jednání, které splňuje znaky konkrétního trestného činu, tak jak jsou vymezeny v trestním zákoně.

Formální stránka spočívá jednak v úmyslu pachatele takového jednání se dopustit a že míra společenské nebezpečnosti jeho jednání dosahuje intenzity uvedené v zákoně.

Nelze-li skutek pod některou skutkovou podstatu podřadit, nemůže se jednat o trestný čin.

To ovšem neznamená, že by jednání nemohlo být postiženo jako přestupek, jsou-li splněny zákonné podmínky. Z hlediska trestní odpovědnosti je ovšem třeba, aby byla splněna i formální podmínka trestnosti. Trestný čin je totiž definován jako jednání nebezpečné pro společnost, jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoně. Čin, jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost je nepatrný, není trestným činem, i když jinak vykazuje znaky trestného činu. U mladistvých jde trestní zákon ještě dále a stanoví, že o trestný čin se nejedná v případě, že stupeň jeho nebezpečnosti pro společnost je malý.⁹⁾

---

⁹⁾ KOLÁŘ, M.: Bolest šikanování. 1.vyd. Praha: Portál, 2001, str. 214

K tomu, aby byl pachatel postižen, je také třeba, aby dosáhl určitého věku. Za mladistvé se považují osoby starší 15 let, dospělost z hlediska trestní odpovědnosti nastává dosažením 18. Roku věku. Trestní odpovědnost vyvíňuje pouze duševní porucha, která v době spáchání trestného činu způsobila že pachatel nemohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání.

K trestní odpovědnosti osob mladších 15 let nedochází. V současné době je vedena diskuse, zda trestní odpovědnost má být nadále zachována v dosažení 15 let věku, nebo zda by bylo vhodné počátek trestní odpovědnosti snížit na dosažení 14 nebo i méně let.

I v případě, že se jedná o děti mladší 15 let, lze proti takovýmto dětem zakročit. Nejedná se samozřejmě o sankce ve smyslu trestního či přestupkového páva, ale i umístění dítěte v ústavu může být dostatečnou hrozbou a sankcí za jednání, které se vymyká běžnému chování. Je proto na školských zařízeních, aby pečlivě sledovala chování dětí a v případě, že hrozí nebezpečí, že nezletilec se dopustí jednání, které (nebýt toho, že nedosáhl potřebného věku) je trestně postižitelné, měla by z toho vyvozovat důsledky. Pokud by nepomohly pohovory s rodiči, příbrání odborného pedagogicko-psychologického pracovníka, měl by být podán návrh na stanovení dohledu nad chováním dítěte, a pokud by ani ten nepomohl, mělo by takové dítě být umístěováno v ústavu.¹⁰⁾

Doposud není v trestním zákoně zakotven žádný trestný čin, který by se týkal přímo šikany a s ní spojené agrese mezi dětmi. Z tohoto důvodu je vždy nutné u jednotlivých případů šikany a agrese toto jednání při trestní odpovědnosti zařadit pod nějaký trestný čin. Nejčastějšími trestnými činy, které mají toto pozadí jsou: ublížení na zdraví dle § 221 tr. zákona, omezování osobní svobody dle § 231 tr. zákona, loupež dle § 234 tr. zákona, vydírání dle § 235 tr. zákona, krádež dle § 247 tr. zákona, poškozování cizí věci dle § 257 tr. zákona a některé formy sexuální šikany mohou být kvalifikovány jako trestný čin znásilnění dle § 241 tr. zákona nebo pohlavní zneužívání dle § 242 tr. zákona. Vzhledem k tomu, že jednání pachatelů je v konkrétních případech kvalifikováno jako některý z uvedených trestných činů, případně přestupků dle přestupkového zákona č. 200/1990Sb. a ne jako jednání s projevy agresivity a šikany

---

¹⁰⁾ KOLÁŘ, M. Skrytý svět šikanování ve školách. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, str. 121-122

mezi dětmi, neexistuje také do dnešní doby žádný přehled nebo policejní statistika na MŘ Police ČR Brno ani na SJmk Brno o těchto skutcích dětí. Všechny tabulky a nejrůznější průzkumy jsou tedy pouze hrubými odhady, které pracují s hodnoty a čísly činů, které byly zařazeny pod některý z uvedených trestných činů a přestupků, kdy mnohé agresivní jednání dětí není vůbec zjištěno nebo ho do uvedeného výčtu nelze zařadit.

Osobně jsem za své policejní praxe řešil několik trestných činů mladistvých a také nezletilých dětí a musím říct, že tato problematika celkově nepatří u policie mezi nějak oblíbené. Je zde sice větší předpoklad zjištění pachatele a věrohodnost výpovědi svědků, ale samotné výpovědi poškozených dětí, jejich rodičů a později také pachatelů stále hrůznějších činů jsou vždy velkou psychickou zátěží na všechny zúčastněné strany včetně vyšetřovatele, který mnohdy působí jako hromosvod všech stran. Sám jsem se několikrát přesvědčil, že zjištěním pachatele a jeho potrestáním není věc nikdy vyřešena a celé šetření a trest by měl vždy být zaměřen na co nejlepší výchovnou funkci především pachatele, ale i všech ostatních.

3.4 Závěr

Je nejspíše nemožné, abych zde stanovil nějaký jednoznačný postup, podle kterého by bylo možno se agresivitě a šikaně úplně vyhnout. Takový postup zcela určitě neexistuje a z toho důvodu je třeba, abychom se uměli s těmito jevy, alespoň částečně, vypořádat a zvládnout je. Samotné potrestání viníků rozhodně nepostačí. Důležitým faktorem je zde zjištění, proč vůbec k nějaké agresii došlo, kdo je agresorem, kdo obětí a podle toho směřovat nápravu a také případné potrestání. Každá taková situace by všem zúčastněným měla přinést přinejmenším ponaučení a zkušenost, podle které by se dalo preventivně působit proti vzniku jakéhokoli dalšího konfliktu. Prevence je vždy a pro všechny lepší než represe.

4. Způsoby a možnosti pomoci všem postiženým

Tzv. sociálně patologické jevy, mezi které šikana a agresivita dětí rozhodně patří, se přirozeně týkají individua, ale jak už jejich vymezení napovídá, mají širší dosah. I z tohoto důvodu nelze řešení těchto problémů nechat pouze na rodičích a případně školách. Stát by se měl zajímat a nějakým způsobem řešit vzniklé stavy, nejméně zřízením a podporou organizací, které se touto problematikou zabývají. Stát a tyto organizace by měly napomáhat řádu a vzájemnému přizpůsobení, hlídat rovnováhu mezi pořádkem a svobodou, bez nichž je život společnosti těžko myslitelný. Především by tyto instituce a organizace měly pomáhat všem postiženým výše popsánymi jevy a i těm, kteří se cítí být zatím jen nějakým způsobem ohroženi. Z tohoto důvodu zde uvedu alespoň některé instituce a organizace, které jsou ochotny a připraveny podat pomocnou ruku.

Bílý kruh bezpečí

Spytihněvova č. 6

128 00 Praha 2

tel: 257317110

Bílý kruh bezpečí vznikl v roce 1991 v Praze jako občanské sdružení, které se svou působností řadí mezi neziskové organizace. Členství v Bílém kruhu bezpečí je dostupné všem občanům, vyjma pachatele trestné činnosti.

Bílý kruh poskytuje odbornou, bezplatnou a diskrétní pomoc obětem trestných činů, pomáhá lidem, kteří se důvodně obávají, že se stanou obětí trestného činu. Dále je také garantem projektů a kampaní zaměřených na ochranu bezbranných skupin obyvatelstva – Ochrana dětí před šikanou, Bezpečí pro seniory, Vliv násilí v médiích na děti a mládež, Rodina proti kriminalitě, Sexuální zneužívání dětí apod.

Bílý kruh má v současné době své poradny také v Mostě, Olomouci, Ostravě, Děčíně a také v Brně na adrese: Slovinská č. 39/1083 a tel. 541218122

Linka důvěry

Nadace Naše dítě

Ústavní č. 95/91

181 00 Praha 8

tel: 800 155 555

Linka důvěry je celostátní linka pro děti a mládež v krizových životních situacích. Byla založena v roce 1994 nadací Naše dítě. Na uvedeném telefonním čísle poskytuje dvacet čtyři hodin denně bezplatnou a anonymní první pomoc dětem dětem a dospívajícím, kteří se ocitnou v jakékoliv psychické nebo sociální krizi.

Na Linku důvěry se obracejí děti dospívající v situacích, jejichž řešení přesahuje aktuální kapacitu jejich schopností přizpůsobení. Některé z nich tíží opuštěnost a pocity izolace od vrstevníků, vztahy s rodiči, nezvládání školních povinností, šikanování spolužáky, zkušenost s drogou. Volají i děti, kteří si nemají s kým povídat. Časté jsou situace, kdy dítě postrádá ve své blízkosti osobu, které by se odvážilo důvěřovat, nebo kdy se dostane do kritické situace vinou svých nejbližších.

Na lince pracují terapeuti, kteří jsou buď profesionálové nebo laici, to znamená, že telefonicky můžete hovořit s psychologem, lékařem, sociálním pracovníkem nebo zdravotní sestrou, kteří prošli důkladnou přípravou pro tuto práci. Na práci dohlíží tým odborníků, tvořený kmenovými pracovníky Linky důvěry, mezi něž patří dva psychiatři, dva psychologové a dvě sociální pracovnice.

Z hlediska prevence ubližování se největší důraz klade na řešení případů tělesného a psychického týrání, zanedbávání a pohlavního zneužívání dětí. Všechny podezřelé případy předkládají pracovníci analytické skupině Linky důvěry, která více než u 200 případů měsíčně navrhuje další řešení problémové situace dítěte. Především je dětem k dispozici krizové centrum Linky důvěry, které mohou dítě a jeho rodina navštívit.

V případech, kdy stav dítěte nebo jeho sociální situace návštěvu v krizovém centru neumožňuje, pomáhá se dítěti prostřednictvím státních institucí, především sociálních pracovníků z místních úřadů a v odůvodněných případech i policie.

Charakteristika volajících dětí: dívky : chlapci 2-3:1

Věková struktura:	1. děti mladší 9-ti let	10%
	2. děti ve věku 9-12 let	20%
	3. děti ve věku 12-15 let	30%
	4. starší 18-ti let	20%

Proč děti volají?

- Vztahové problémy s rodiči, vrstevníky, první milostné problémy 26%
- Násilí v rodině, škole nebo mezi vrstevníky 24%
- Zdraví – rizikové chování, systémové týrání, poruchy příjmu potravy 21%
- Sexualita – antikoncepce, sexuální orientace 12%
- Ostatní 17%

Linka důvěry má v současné době své pobočky a centra prakticky ve všech okresních městech a nachází se většinou ve zdravotnických organizacích. Je tomu tak i v Brně, kde se tato linka jmenuje Linka naděje a centrum je FN Brno Bohunice. Na kterékoliv lince důvěry jsou její pracovníci schopni a ochotni sdělit další centra a organizace, které se zabývají konkrétním problémem a jsou např. nejbližší bydliště volajícího nebo mu jejich služby budou nejvíce vyhovovat.

Dětská krizová centra

Provádí diagnostiku, terapii a socioterapii týraných a zneužívaných dětí a jejich rodin, poskytují odbornou pomoc dětem a jejich rodinám, které se ocitly v krizi. Centra dále poskytují expertní pomoc orgánům péče o děti, konzultační a školicí služby pro pracovníky, kteří se uvedenou činností zabývají. Zajišťují informační služby v okruhu problematiky týraných a zneužívaných dětí a podílí se na mezinárodní spolupráci v této oblasti.

Pedagogicko-psychologické poradny (PPP)

PPP jsou součástí systému výchovného poradenství, do kterého též spadá Institut pedagogicko-psychologického poradenství, speciálně pedagogická centra a výchovní poradci na základních, středních a speciálních školách. Pedagogicko-psychologické poradenství řeší problémy spojené psychologickými a sociálně pedagogickými aspekty vývoje dítěte a dospívající člověka.

PPP působí v okresních regionech a řeší široký okruh problémů, se kterými jednotliví klienti přicházejí a jsou případně schopny zprostředkovat kontakt na specializované zařízení.

Střediska výchovné péče pro děti a mládež

Poskytují všestrannou preventivně výchovnou péči o děti a mládež v případě negativních jevů chování, kromě ambulantní a internátní poskytují poradenskou péči dětem, mladistvím, jejich rodičům a učitelům. Mají v programu také péči o mladistvé závislé na alkoholu i omamných látkách. Bývají zřízena při internátních zařízeních, dále úzce spolupracují s příslušnými psychiatrickými odděleními a poskytují poradenské služby „odlěčeným pacientům“. Usilují o zachycení dětí a mladých lidí ve stadiu signálů poruch a snaží se radou nebo systematickou péčí předejít závažnějším problémům.

Diagnostické ústavy

Diagnostické ústavy přijímají na přechodnou dobu ke komplexnímu psychologickému, pedagogickému a zdravotnímu vyšetření děti a mládež s poruchami chování a z nevhodného rodinného prostředí, o jejichž přijetí požádali sami rodiče nebo městské úřady s rozšířenou působností. Podle výsledků vyšetření pak umisťují dítě do vhodného typu školského zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy nebo

preventivně výchovné péče. Poskytují též po přechodnou dobu péči nezletilým, zadrženým na útěku od zákonných zástupců, popř. i v těch případech, kdy sami mladí lidé požádají o pomoc.

Azylová zařízení

Azylové domovy poskytují na přechodnou dobu ubytování podle svého typu buď dětem, o než matky nemohou ze závažných důvodů (např. hospitalizace) pečovat nebo matkám s dětmi, které se ocitly ve velmi obtížné situaci.

Tento výčet není samozřejmě konečný. Mezi další organizace a centra zabývající se touto problematikou patří: Fondy ohrožených dětí, Rodinná centra, Poradny pro rodinu, Centra sociální prevence, Asociace náhradní výchovy atd.

Už jen z tohoto seznamu je zřejmé, že každé dítě nemá to štěstí a později na dětství nevzpomíná jako na nejlepší část svého života. Kdyby zde žádné problémy neexistovaly, tak by nejspíše žádných těchto organizací nebylo třeba. V současné situaci musíme být rádi za každého člověka, který o problémech současných dětí ví a alespoň ve svém nejbližším okolí se snaží udělat něco v jejich prospěch.

Závěr

Agresivita a šikana mezi dětmi je ožehavým problémem každé společnosti a tedy i naší. Prvním předpokladem k tomu, aby v souvislosti s konkrétním problémem konaly nějaké kroky, je vědomí tohoto problému. Toto vědomí v současné společnosti rozhodně existuje, o čemž svědčí nejen množství literatury, která je na toto téma vydávána, ale i četnost zpráv z nejrůznějších sdělovacích prostředků o dětské agresivitě a kriminalitě. Nejspíše nikdo nemůže říct, že o ničem takovém neslyšel a že neví, že se něco takového vůbec děje. Ještě nikdy se snad nestalo, že by se problém takového rázu vyřešil sám nebo tím, že jej budeme přehlížet nebo popírat jeho existenci.

Tak jako lékař zjistí u nemocného nejdříve příčinu nemoci a podle této stanoví postup a způsob léčby, tak i všichni odborníci, učitelé, rodiče a všichni, kteří mají snahu se v tomto problému angažovat, by také měli nejdříve znát příčiny současného stavu. Tyto příčiny je třeba nejdříve pochopit a podle nich se pokusit „léčit nemocnou“ společnost. Již několik odborníků z oboru psychologie, psychiatrie a z mnoha sociálních oborů se snažilo tyto příčiny vymezit a popsat. Po přečtení několika těchto rozborů a názorů je zřejmé, že ani odborníci se plně neshodují na jednotlivých příčinách a jejich konkrétních podílech na výsledném stavu. Rozhodně ale existují konstanty, na kterých se všichni, i bez nějaké hluboké odbornosti, rozhodně shodneme. Jednoznačně sem patří:

- vliv rodiny a rodinného prostředí
- sociální prostředí, ve kterém dítě žije, vyrůstá, vzdělává se, atd.
- výchova
- dědičnost, atd.

Už jen z tohoto krátkého výčtu je zřejmé, že na uvedené problematice a současném stavu máme svůj podíl všichni. Každý z nás může alespoň ovlivnit své nejbližší prostředí a klima v něm, které každé dítě vnímá a částečně přebírá role dospělých ve skupině a společnosti, podle kterých se potom chová mezi vrstevníky. Člověk, podle kterého se dítě chová, vzhlíží k němu a snaží se mu podobat, nemusí a většinou ani není někdo z rodičů. Může to být vlastně kdokoli, kdo dítě svým chováním

nějakým způsobem zaujme nebo si jeho přízeň něčím získá. Nejspíše každý měl jako dítě toho svého „hrdinu“, kterému se alespoň částečně snažil podobat. Vlastně jde jen o to, dávat dětem více kladných než záporných příkladů a snažit se je nasměrovat v životě tím správným směrem, což má v rukou každý z nás.

I pouhá rozmluva s dětmi je velice důležitá. Dítě musí být alespoň částečně připraveno na přítomnost agrese ve společnosti. Nevědomost a nepřipravenost na možné nebezpečí je mnohdy větší hrozbou, než případný samotný útok. Nelze tedy děti vychovávat v nevědomosti a v „bavlnce“ s tím, že jim se nic stát nemůže a že jim žádné nebezpečí nehrozí. Naší snahou by mělo být, aby si dítě nezažilo agresí jako standardní chování, ale spíše jako obranu proti adekvátnímu útoku, který už nešel jiným způsobem odvrátit. Každá debata s dítětem na téma agresivity a šikany v jednotlivých fázích vývoje dítěte, je vždy kladným přínosem pro jeho výchovu. Již několikrát jsme se ze sdělovacích prostředků např. dozvěděli, že důvodem vraždy spolužáka na ZŠ bylo vlastně nutkání, vyzkoušet si někoho zabít, protože to dítě vidělo v televizi. V těchto případech by správně vedená debata nebo přednáška na téma násilí ve sdělovacích prostředcích mohla mnohdy zachránit lidský život.

Můžeme si samozřejmě stěžovat na nedokonalost všech institucí, které se touto problematikou zabývají jak v primární, tak i v sekundární oblasti, svádět vinu na agresivní filmy, počítačové hry a ostatní děti, ale pokud nezačneme každý sám u sebe, tak této společnosti nepomohou žádné další a ještě hrozivější statistiky ani ta nejlepší pomoc odborníků v nejrůznějších centrech výchovy a vzdělávání.

Tato práce se mimo jiné snaží celou problematiku šikany, agresivity a násilí mezi dětmi rozebrat, popsat a tímto také zviditelnit. V současné uspěchané a konzumní společnosti mnohokrát nemáme čas na řešení svých problémů a problémy ostatních nás většinou vůbec nezajímají. Každý z nás by si měl být vědom toho, že problematika šikany a agresivity dětí není záležitostí pouze rodičů těchto dětí, škol, do kterých tyto děti chodí, ale každého z nás.

Nelze předpokládat, že každý, kdo si tuto práci přečte, změní svoje chování nějakým radikálním způsobem nebo, že svoje děti začne vychovávat jinak. Pouhé zamyšlení se nad celou touto problematikou je rozhodně pozitivním krokem správným směrem, kterých je rozhodně třeba nespočet.

I z uvedeného výčtu organizací a institucí, které pracují s dětmi, rodiči a zúčastněnými stranami v jednotlivých případech agrese a šikany mezi dětmi je zřejmé,

že prakticky všude a v každém případě existuje možnost, požádat někoho o radu nebo o pomoc. K tomu by měla stačit pouze znalost těchto možností a vůle tomu to udělat. V obojím je tato práce přinejmenším vodítkem a pomocnou rukou.

Všichni máme tu možnost, abychom změnili současný stav k lepšímu a vždy také pouze na nás samotných bude záležet, jak této možnosti využijeme.

Resumé

Téma bakalářské práce „Agresivita a šikana mezi dětmi“ jsem si zvolil proto, že pracuji jako vyšetřovatel na Službě kriminální policie a vyšetřování MŘ Brno a při své práci se s touto problematikou často setkávám. Myslím si, že její zviditelnění a opětovné připomenutí je rozhodně krokem správným směrem při jejím řešení.

Cílem bakalářské práce bylo uvedení a zviditelnění problému agresivity a šikany mezi dětmi, což je v současné době velmi aktuálním tématem z důvodu vysoké společenské nebezpečnosti a četnosti těchto případů. Další cíl této práce bylo zodpovězení dvou otázek, které jsem si pro tuto práci stanovil. Jedná se o tyto otázky:

1. Zda se každé dítě v dětství setká s agresí a šikanou?
2. Zda může být každý agresorem i obětí?

Tyto otázky jsem se pokusil potvrdit či vyvrátit pomocí obsahové analýzy dostupných materiálů a z ní logickým a deduktivním vyvozením závěrů, ke kterým jsem dospěl také s ohledem na svoje osobní a pracovní zkušenosti.

V prvních a druhé kapitole jsem popsal a teoreticky rozebral co vlastně šikana a agrese je, jaká má stadia, zvláštnosti a jaké způsobuje škody. Ze všech použitých materiálů je zřejmé, že teoreticky je tato problematika rozebrána velmi podrobně, ale i u odborníků existují rozpory a různé názory na příčiny současného stavu. Alespoň základní příčiny jsem rozebral v třetí kapitole, kde jsou také popsány možnosti ochrany a tresty za agresivní chování.

Já osobně se uvedenou problematikou zabývám především v souvislosti se svým zaměstnáním a s ohledem na mé znalosti a především praktické zkušenosti s dětmi, rodiči, učiteli a sociálními pracovníky si myslím, že v současné společnosti neexistuje dítě, které by se nesečkalo, nejméně jako divák, s agresí a minimálně počátečními stadii šikany ve třídě nebo skupině, jejíž je členem. Prakticky v žádné skupině neexistuje takový stav, kdy se neprojevovaly určité sympatie nebo antipatie jednotlivých členů a jejich přítomnost je vlastně prvním stadiem šikany. V případě, že se šikana nerozvine do dalších stadií, kde je již agrese typickým chováním šikanujícího, setká se dítě s agresí nejméně jako divák při „obyčejných“ rvačkách a agresivních výpadech některých spolužáků, kterých není na současných školách nejméně. Pokud by v tomhle případě mělo dítě štěstí, sdělovací prostředky, akční filmy a počítačové hry jsou 100% jistotou toho, že zůstane nějaké dítě nedotčeno agresí v současném světě.

Při řešení otázky, zda může být každý agresorem i obětí, je vlastně nejdůležitější otázkou, proč se vlastně někdo stane právě agresorem a někdo obětí. Tuto otázku jsem rozebral v třetí kapitole této práce a z této je zřejmé, že obětí se může stát prakticky každý a možnosti ovlivnění této situace jsou dosti omezené. Do role agresora se už nedostává tak „lehce“ jako do role obětí a pokud jde o typické agresory, tak tito mají ke svému chování dědičné předpoklady nebo alespoň důkladnou přípravu z výchovy. Ze své práce znám ale několik případů, kdy se agresorem stal někdo, kdo má k násilí odpor a rozhodně nepatří do skupiny lidí, kteří by takto řešili nastalé situace. Jsou to většinou případy, kdy byl pozdější agresor systematicky a delší dobu přehlížen, utlačován nebo týrán a ze své situace již neviděl jiné východisko. Při shrnutí teoretických předpokladů k možnosti stát se agresorem a mé osobní praktické zkušenosti musím říct, že za určitých podmínek se prakticky každý může stát agresorem i obětí.

Z celé této práce a závěrů, ke kterým jsem při ní dospěl, je zřejmé, že agresivita a šikana mezi dětmi je faktem a rozhodně ne takovým, nad kterým bychom mohli mávnout rukou. Každý z nás by si měl uvědomit svůj podíl a možnost ovlivnění současného stavu a současně doufám, že jsem k tomuto svou prací alespoň částečně přispěl.

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Institut mezioborových studií Brno

Záznam o bakalářské práci

ANOTACE

ZACH, Radek. Agresivita a šikana mezi dětmi. Brno: Institut mezioborových studií, 2005. s

Anotace

Tato práce se zabývá agresivitou a šikanou mezi dětmi v současné společnosti. Snaží se najít a rozebrat důvody, které vedou děti k agresivnímu chování. Podává základní rady ke zvládnání těchto jevů a také informace k nejruznějším možnostem pomoci všem postiženým.

Klíčová slova

Agresivita, šikana, děti, sociálně patologické jevy, rodina, výchova, agresor, oběť, způsobené škody, možnosti pomoci.

Anotace v angličtině

The work is concerned with aggression and among children in our society. It tries to find and analyze reasons why the children become aggressive. It presents basic advices of manage these phenomenos and also information about different kind of help victims.

Klíčová slova v angličtině

Aggression, bullying, children, social-pathology phenomenons, Family, education, aggressor, victim, damages, chance of help.

Použitá literatura:

1. Zákon č. 140/1961 Sb, Trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
2. Zákon č. 200/1990 Sb, O přestupcích, ve znění pozdějších předpisů
3. CAPPONI, V., NOVÁK, T. Aserktivně do života. 1.vyd. Praha, Nakladatelství Svoboda, 1992
4. ČERMÁK, I. Dětská agrese. 1. vyd. Brno: CERM, 1998
5. ČERMÁK, I. Lidská agrese a její souvislosti. 1. vyd. Žďár nad Sázavou: Fakta v.o.s., 1999
6. ELLIOTOVÁ, M. Jak ochránit své dítě. 1. vyd. Praha: Portál,1997
7. HOLEČEK, V. Agresivita a šikana mezi dětmi. 1. vyd. Plzeň: Pedagogické centrum Plzeň, 1997
8. HRUŠÁKOVÁ, M. Dítě, rodina, stát. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1993
9. KOLÁŘ, M.: Bolest šikanování. 1.vyd. Praha: Portál, 2001
10. KOLÁŘ, M. Skrytý svět šikanování ve školách. 1. vyd. Praha: Portál, 1997
11. KOVAŘÍK, J. Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2001
12. LANGER, S. Mládež problémová, její typy a možnosti. 1. vyd. Hradec Králové: Kotva, 1994
13. PARRY, J.,CARRINGTON,G.: Čelíme šikanování. Metodický materiál. IPPP ČR, 1995
14. PÔTHE, P. Dítě v ohrožení. 1.vyd. Praha: G plus G, 1999
15. PREKOPOVÁ, J., Malý tyran. 1. vyd. Praha: Portál, 1993
16. SAGI, A. Problémové děti. 1. vyd. Praha: Portál, 1995
17. VANÍČKOVÁ, E.,HADJ-MOUSSOVÁ, Z.,PROVAZNÍKOVÁ, H. Násilí v rodině, Praha:Ministerstvo práce a sociálních věcí, 1995
18. ZEMAN, E. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy č.j. 28 275/2000, Praha: Čihák, 2001

Jiné zdroje

19. Interní materiál Bílého kruhu bezpečí: Program proti šikaně

Informace získané z internetu:

20. Kolář, M. <http://chat.volny.cz/>, čerpáno dne 20. dubna 2005.

Přílohy:

1. Úmluva o právech dítěte
2. Mladá fronta dnes 13.9.2005

Úmluva o právech dítěte

Preambule

Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, majíce na zřeteli, že podle zásad vyhlášených v Chartě Spojených národů je uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezcizitelných práv všech příslušníků lidského rodu základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě majíce na mysli, že lid Spojených národů v Chartě znovu prohlásil svou víru v základní lidská práva, v důstojnost a hodnotu lidské osobnosti a vyjádřil své odhodlání podporovat pokrok a zlepšovat životní úroveň při současné větší svobodě, uznávající, že Spojené národy ve Všeobecné deklaraci lidských práv a Mezinárodních paktech o lidských právech prohlásily a dohodly se na tom, že každému přísluší v nich stanovená práva a to bez jakýchkoli rozlišování podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo postavení, pamětlivy, že ve Všeobecné deklaraci lidských práv Spojené národy prohlásily, že dětství má nárok na zvláštní péči a pomoc, přesvědčeny, že rodina jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a pomoc za účelem, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti, uznávající, že v zájmu plného a harmonického rozvoje jeho nebo její osobnosti musí dítě vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky, porozumění, majíce na zřeteli, že dítě musí být plně připraveno žít ve společnosti vlastním životem a vychováno v duchu míru, důstojnosti, snášenlivosti, svobody, rovnosti a sounáležitosti, majíce na mysli, že potřeba zabezpečit dítěti zvláštní péči byla zakotvena v ženevské deklaraci práv dítěte z roku 1924, v Deklaraci práv dítěte přijaté Spojenými národy v roce 1959 a uznána ve Všeobecné deklaraci lidských práv, v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (zejména v článku 10) a ve statutech a příslušných dokumentech odborných organizací a mezinárodních organizací zabývajících se péčí o blaho dětí, majíce na mysli, že, jak je uvedeno v Deklaraci práv dítěte, přijaté Valným shromážděním Organizace spojených národů 20. Listopadu 1959, „dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm“, pamětlivy ustanovení Deklarace sociálních a právních zásad ochrany a zajištění blaha dětí, se zvláštním ohledem na vnitrostátní a

Příloha č.1

mezinárodní úpravu umístování do institucí náhradní péče, Minimálních standardních pravidel OSN týkajících se výkonu soudnictví za účasti mladistvích (Pekingská pravidla), Deklarace o ochraně žen a dětí za mimořádných událostí a za ozbrojených konfliktů, uznávající, že ve všech zemích světa jsou děti žijící ve výjimečně obtížných podmínkách a že tyto děti vyžadují zvláštní pozornost, berouce náležitý ohled na význam tradic a kulturních hodnot každého národ pro ochranu a harmonický rozvoj dítěte, znávající význam mezinárodní spolupráce pro zlepšování životních podmínek dětí v každé zemi, zejména v rozvojových zemích, dohodly se následujícím:

Nezavírejte oči před šikanou

Téměř každé druhé dítě zažilo na vlastní kůži nějakou formu šikanování ve škole

KATEŘINA SAVICOVÁ

Je to jen dětské škádlení, říkají dospělí, když vidí, jak skupinka dětí ubližuje svému spolužákovi. Ale šikana není hra. Naučme sebe i své děti se jí postavit.

Šikaně víme řadu let. Situace se však nelepší. Právě naopak. „Současný výskyt šikany na školách je epidemický a pedagogové nejsou na řešení tohoto problému vůbec připraveni.“ říká Michal Kolář, psychoterapeut, který zpracoval diagnostiku a metodiku léčby školního šikanování.

Čas od času probleskne tiskem zpráva, jak ta či ona škola na tento jev zareagovala. Je to však jen špička ledovce. Vešitina škol tvrdí, že u nich šikana neprobíhá. Poukazováni na konkrétní případy odbojují někteří ředitelé slovy: „Je to jen dětská hra.“ nebo „To se tak děti mezi sebou škádlí.“ Překvapení nastává v okamžiku, když škádlení skončí zraněním šikanovaného dítěte. Pokud je dítě vystaveno dlouhodobému psychickému nebo fyzickému násilí a nedostane se mu účinné pomoci, může situace řešit i sebevraždu.

Co říkají čísla

Šikana se týká velkého počtu dětí, protože nepočítáme jen oběti, ale i agresory a svědky tohoto jednání. Z celonárodního průzkumu, kterým proběhl v roce 2001 mezi 6000

ŘEŠENÍ ŠIKANY JE DLOUHODOBÝ PROCES. Pro změnu vztahů je nutné spolupráce s celou třídou a také podpora vedení školy a rodičů.

FOTO: MAFA - DAVID NEFF

děti, vyplynulo, že šikanu zažilo téměř každé druhé dítě. Z dotazníkového šetření občanského sdružení AISIS, které proběhlo v roce 2005 mezi žáky pátých až osmých tříd základních škol, vyplývá, že nejčastější formou šikany jsou posměšky, pomlvy a nadávky. Každé desáté šikanované dítě si stěžuje, že jej spolužáci

ci fačkují, bítí pěstmi nebo kopou. Stejně neuvěřitelná, ale bohužel pravdivá jsou i další čísla: 21 % dětí je šikanováno denně, 25 % jednou týdně, 22 % jedenkrát za měsíc a 31 % nejméně jednou ročně. Častější formou šikany jsou posměšky, pomlvy a nadávky. Každé desáté šikanované dítě si stěžuje, že jej spolužáci

Šikana je nemoc celé skupiny

Děti bývají velmi vynalézavé. Někdy však hru zamění za trápení

svého spolužáka. Záměrem šikanovní, na rozdíl od běžného škádlení, je zastráší, pomlžit nebo zranit druhé dítě. „uvádí vedoucí Střediska výchovné péče v Plzni Jan Kaše, který se poručkami chování dětí a mládeže dlouhodobě zabývá. Agresorovi působí trápení druhých potěšením. Šikana je velmi nebezpečná, protože její následky na duševním i tělesném zdraví mohou být celoživotní. A to nejen pro oběť, ale i pro agresora.“

K šikanování dochází ve větší či menší míře v každém společenství. Určitá míra agrese je člověku vlastní. Ne každý jí však umí ventillovat rozumnou formou, například sportem. Někteří jedinci se vybijí na slabších. Psychoterapeut Michal Kolář říká: „K šikaně je třeba přistupovat jako k zřivázné chorobě a léčit je třeba celou skupinu. Aby bylo možné s šikanou úspěšně bojovat, je nutné, aby byli pedagogové na řešení tohoto problému odborně připraveni a měli podporu vedení školy i rodičů.“

Čeho by si měli učitelé všimnat

Prvním krokem je, aby si pedagogové připustili, že k šikaně ve škole dochází. Tvrdí-li vedení školy, že u nich se nic takového neuděje, znamená to, že to tak skutečně je. Mnohdy to jen značí, že se s problémem nic nedělá. Řešení šikany je dlouhodobý proces a všechny jeho kroky je nutné dobře promyslet nebo ještě lépe – konzultovat s odborníkem. Je nutné postupně jednotlivě promluvit s informatory, obět-

mi, nezaujatými svědky a rodiči. Pohovor s agresorem by měl být ponechán až naposled. Chybou je vyšetřovat údajné agresory před třídou nebo konfrontovat výpověď týraného žáka s výpovědí jeho mučitelů. Pro změnu vztahů je důležitá práce s celou třídou.

Rady rodičům

Rodiče by si měli všimnat změn chování a nálad dítěte, ranních bolestí břicha, ponížených školních pomůček či stálého nedostatku peněz. Pro dítě nebývá lehké svědčit se někomu se svým trápením. Pokud to udělá, musíte jej podpořit. Je nutné zjistit, co, kdy, kde a jak se stalo. Návštěvu školy, promluvu s učiteli. Zeptejte se, jak budou situaci řešit. Pokud škola nepomůže, je vhodné obrátit se na specialistu na problematiku šikanování. Najdete ho v pedagogicko-psychologické poradně nebo ve středisku výchovné péče. Šikana sama od sebe nepřestává. Problém je nutné v zárodku řešit.

Kde vám poradí

- Linka bezpečí 800 155 555
- Růžová linka pro děti 272 736 263
- Dětské krizové centrum 241 484 149
- www.slkama.org
- www.minimalizacesikany.cz
- www.detskaprava.cz

INZERCE

